SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 22/2025, ss. 171-184
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2025.22(13)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 20.06.2025
Zaakceptowano: 10.10.2025
Opublikowano: 31.12.2025

Agnieszka Leszcz-Krysiak
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
Wydział Nauk Społecznych, Katedra Pedagogiki
ORCID: 0000-0002-1129-4361

Andrea Wardal
Szkoła Doktorska
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Instytut Pedagogiki, Katedra Pedagogiki Społecznej
ORCID: 0000-0003-4460-161X

O PRAWACH DZIECKA Z PERSPEKTYWY PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ W PRZEDSZKOLU

ABOUT CHILDREN'S RIGHTS FROM THE PERSPECTIVE OF PEDAGOGICAL PRACTICE IN THE KINDERGARTEN

Streszczenie
Publikacja koncentruje się prawach dziecka wynikających z faktu posiadania godności osoby ludzkiej niezależnie od stopnia jej dojrzałości. Ogólny wniosek jest taki, że prawa dziecka są prawami człowieka. Zdiagnozowano główny problem polegający na tym, że dziecko ze względu na swoją zależność od świata dorosłych jest szczególnie narażone na łamanie jego praw. Za szczególnie istotną uznano edukację przedszkolną w zakresie praw dziecka, jako czynnika warunkującego prawidłowy jego rozwój. Środkami przekazu treści z obszaru praw dziecka mogą być między innymi gry, za-

bawy, inscenizacje z wykorzystaniem literatury dziecięcej, sztuki, plastyki, muzyki. Do spodziewanych rezultatów zaliczają się: zwiększenie zaangażowania dzieci, rozwój umiejętności interpersonalnych, w tym empatii, współpracy w grupie, kreatywność, rozwój wyobraźni, zrozumienie różnic kulturowych, przekazu emocji, radzenia sobie z porażkami.
W wielowymiarowy proces edukacyjny powinni być zaangażowani zarówno rodzice, nauczyciele, wychowawcy, jak również powinna temu towarzyszyć świadomość całego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: dziecko, godność osoby, prawa dziecka, wychowawca, praca wychowawcza, przedszkole

Abstract
The paper focuses on the rights of the child arising from the fact that he or she possesses the dignity of a human being regardless of his or her level of maturity. The general conclusion is that children's rights are human rights. The main problem diagnosed is that the child, due to his/her dependence on the adult world, is particularly vulnerable to violations of his/her rights.
Pre-school education in the area of children's rights is considered to be particularly important as a factor determining the proper development of children. The means of conveying content in the area of children's rights can be, among other things, games, enactments using children's literature, art, visual arts, music. The expected results are: increased engagement of children, development of interpersonal skills, including empathy, group cooperation, creativity, development of imagination, understanding of cultural differences, transmission of emotions, ability to cope with failure.
A multidimensional educational process should involve parents, teachers, educators, as well as the awareness of society as a whole.

Keywords: child, dignity of the person, rights of the child, teacher, childcare work, kindergarten

Wprowadzenie

Prawa człowieka zaczynają się od praw dziecka. Pionierem w zakresie podmiotowego podejścia do dzieci i ich praw był Janusz Korczak, a jego refleksje mają ponadczasowy charakter. Znamienne są jego słowa: „nie ma dziecka – jest człowiek" i dodawał, że są to osoby o innej wrażliwości, rozumieniu pojęć, o innych potrzebach. Dziecko jako najdelikatniejszy członek społeczeństwa wymaga szczególnej ochrony i wsparcia ze strony dorosłych, ponieważ samo nie jest wstanie zadbać o godne życie (Korczak, 2012). Zmiany społeczno-ekonomiczne zachodzące w świecie zmuszają nie tylko pedagogów do ciągłej refleksji nad skuteczną edukacją o prawach dziecka, a przede wszystkim do podejmowania działań zmierzających do ochrony dzieci i przestrzegania ich praw na całym świecie. Na przestrzeni wieków można obserwować wiele pozytywnych zmian w zakresie ochrony praw najmłodszych takich jak: powszechna edukacja, dostęp do opieki zdrowotnej, wprowadzenie zakazu pracy dzieci oraz rozwój programów wsparcia dla rodzin.

Równocześnie w wielu częściach świata dzieci doświadczają skutków wojen i konfliktów zbrojnych. Wykorzystywane są do niewolniczej pracy, cierpią z powodu głodu i ubóstwa. Wraz z rozwojem cywilizacji, nowoczesnych technologii nasiliło się występowanie na szeroką skalę wiele nowych i starych zagrożeń dotykają dzieci: cyberprzemoc, handel dziećmi, wykorzystywanie seksualne i ekonomiczne, grooming, przemoc (Babicki, Theiss; 2024). Również przemiany społeczno-ekonomiczne i kulturowe nie służą bezpiecznemu rozwojowi dziecka. Z jednej strony – zapracowani rodzice, którzy mają coraz mniej czasu na budowanie właściwych relacji z dziećmi, z drugiej strony – opuszczone emocjonalnie dzieci w często zmieniających się relacjach partnerskich rodziców, często bez kontaktu z biologiczną matką, czy ojcem. Te głębokie przemiany społeczno-kulturowe rodziny zmieniają całkowicie perspektywę postrzegania praw dziecka. W świecie pełnego materialnego dobrobytu w przedszkolach i szkołach jest coraz więcej smutnych dzieci z niezaspokojoną potrzebą bezpieczeństwa, atencji, miłości, co wynika z braku czasu dla dziecka, a często również z niedojrzałości rodziców do rodzicielstwa. Mamy dzieci opuszczone przez rodziców nie tylko fizycznie, ale przede wszystkim emocjonalnie. Skomplikowany, nieuporządkowany świat dorosłych wpływa destrukcyjnie na dzieci. Wiele dzieci żyje pustce uczuciowej niedojrzałych emocjonalnie rodziców, którzy niejednorodnie sami nie radzą sobie z sytuacjami trudnymi. W takich okolicznościach dziecko, które nie ma wsparcia emocjonalnego, czuje się zagubione i nie potrafi zrozumieć swoich uczuć oraz emocji, co świadczy o tym, że taka rodzina narusza fundamentalne prawo dziecka do poczucia bezpieczeństwa.

Prawa dziecka są niezbywalne, autonomiczne wobec obowiązków dziecka. Każde dziecko, niezależnie od swoich zachowań, czy wypełnia swoje obowiązki czy nie, ma prawo do ochrony, szacunku i zapewnienia podstawowych potrzeb, takich jak bezpieczeństwo, edukacja i zdrowie.

2. Cel pracy

2.1. Cel główny pracy:

- uświadomienie znaczenia edukacji przedszkolnej w zakresie praw dziecka, z uwzględnieniem ich kluczowej roli w prawidłowym rozwoju dziecka.

2.2. Cele szczegółowe:

- przedstawienie skutecznych metod i sposobów, które mogą być zastosowane w przedszkolach w celu nauki dzieci o ich prawach, dostosowanych do ich wieku i możliwości poznawczych.
- przedstawienie, w jaki sposób przestrzeganie praw dziecka w środowisku przedszkolnym wpływa na jego rozwój emocjonalny i społeczny, oraz jakie konkretne działania mogą wspierać ten proces.

- podkreślenie znaczenia współpracy między różnymi uczestnikami procesu wychowawczego w zakresie edukacji o prawach dziecka, co przyczyni się do stworzenia wspierającego i zrozumiałego środowiska dla najmłodszych.

3. Potrzeby i wartości jako fundament praw dziecka

Rozpatrywanie praw dziecka w kontekście jego potrzeb wskazuje, że jest to czynnik niezbędny do życia i prawidłowego rozwoju zarówno samego dziecka, jak i społeczeństwa. Patrząc na potrzeby jako stan braku czegoś automatycznie implikuje to konkretne działania zmierzające do ich zaspokojenia. Każda potrzeba człowieka odnosi się do zaspokajania niedoboru czegoś, co implikuje istnienie przedmiotu potrzeby – określonego obiektu materialnego lub rezultatu działania. W tym kontekście można wyróżnić dwa główne typy potrzeb: potrzeby przedmiotowe, które są związane z pragnieniem posiadania konkretnych obiektów lub rzeczy, oraz potrzeby funkcjonalne, które dotyczą potrzebnych działań lub procesów. Ta klasyfikacja pozwala lepiej zrozumieć dynamikę ludzkich motywacji oraz interakcji między jednostką, a otaczającym ją światem.

Jak pisze Krystyna Żuchelkowska (2018), potrzeby jednostki kształtują się w kontekście warunków oraz sposobów ich zaspokajania. Zmieniają się one w miarę, jak człowiek rozwija się i przystosowuje do otoczenia. Warto zauważyć, że potrzeby mają tendencję do odnawiania się i ewoluowania, co stwarza możliwość ich modyfikacji i wzbogacenia treściowego. Liczba potrzeb człowieka jest praktycznie nieograniczona, co wynika z wielu złożonych interakcji między jednostką, a jej środowiskiem.

Abraham Harold Maslow, amerykański psycholog humanistyczny, zaprezentował hierarchię potrzeb człowieka w postaci piramidy, gdzie na najniższym poziomie znajdują się potrzeby fizjologiczne, stanowiące fundament dla dalszego rozwoju. Po nich następują potrzeby bezpieczeństwa, które są kluczowe dla stworzenia stabilnych warunków życia. Zaspokojenie tych podstawowych potrzeb – takich jak dostęp do pożywienia, schronienia, snu oraz poczucia bezpieczeństwa – umożliwia dzieciom rozwijanie wyższych potrzeb społecznych, takich jak miłość, akceptacja, szacunek oraz samorealizacja (McLeod, 2024).

W kontekście praw dziecka, potrzeby wskazane przez Maslowa (2013) nabierają szczególnego znaczenia. Prawa dziecka stanowią formalne podstawy do zapewnienia zaspokojenia zarówno potrzeb podstawowych, jak i wyższych. W XXI wieku, gdy społeczeństwo coraz bardziej opiera się na wiedzy, potrzeby edukacyjne stają się kluczowe. Dlatego istotne jest, aby prawa dziecka były uwzględniane w politykach i praktykach, które mają na celu zapewnienie harmonijnego rozwoju najmłodszych. Spełnienie tych praw jest niezbędne, aby dzieci mogły nie tylko przetrwać, ale również rozwijać swoje talenty i twórczy potencjał w bezpiecznym i wspierającym środowisku.

Potrzeby są powiązane z wartościami. W ogólnym rozumieniu za wartość przyjmuje się to, co cenne, zgodne z naturą, przedmiot dążeń, pożądania, cel, to, czego pragniemy, co zaspokaja czyjeś potrzeby lub zainteresowania, co dostarcza zadowolenia, to co powinno być, co obowiązuje, apeluje do odbiorcy (Herbut 1997, s. 24). Można zatem patrzeć na prawa dziecka jako na wartości, które zaspokajają potrzeby jednostki. Według Marii Misztal (1980, s. 17) wartości w ujęciu kulturowym są to powszechnie pożądane w danym społeczeństwie przedmioty o symbolicznym lub niesymbolicznym charakterze, powszechnie akceptowane sądy egzystencjalno-normatywne; rozpowszechnione w danym społeczeństwie przekonania, określające godne pożądania sądy i zachowania członków tego społeczeństwa; przekonania na temat systemu wartości i norm, uważanego za godny pożądania dla danego społeczeństwa (Misztal 1980, s. 19). Przyjęcie założenia, że prawa dziecka to szczególny rodzaj wartości wpływa na zachowania nauczycieli i uczniów. Wartości jako cele wychowania decydują o doborze treści i czynności edukacyjnych, odnoszą się do całego życia człowieka (Pasterniak 1991, s. 11–12).

Podstawą wychowania i procesu edukacyjnego winny być normy zawarte w prawach człowieka, gdyż jak mówił na początku XIX wieku Janusz Korczak: „nie ma dziecka – jest człowiek". Są to takie prawa człowieka, jak prawo do życia, prawo do nietykalności, prawo do poszanowania wolności i godności osobistej, prawo do bezpłatnego wykształcenia, prawo do poczucia własnej wartości, prawo do szacunku, prawo do prywatności. Naturalną więc konsekwencją takiego postrzegania młodego człowieka przez dorosłych będzie m.in.:

- indywidualne podejścia wychowawcy do każdego dziecka,
- zauważenie i podkreślanie wyjątkowej roli dziecka w życiu społecznym,
- akcentowanie i przestrzeganie praw dziecka.

W bogatym konsumpcyjnym społeczeństwie dzieciom nie brakuje domu i rzeczy do życia, ale brakuje rzeczy niezbędnej – bezpieczeństwa psychicznego, bycia otoczonym wieloaspektową opieką, miłości, szczęśliwego, stabilnego rodzica. Można to banalnie podsumować stwierdzeniem, że tylko szczęśliwy rodzic może wychować szczęśliwe dziecko.

Zaniedbywane potrzeby dziecka oraz brak ochrony ich praw prowadzą do ponoszenia przez dzieci uszczerbku na osobowości. Dziś, zarówno w rodzinach biednych jak i bogatych, to państwo i prawo muszą stać na straży ochrony dzieci przed przemocą. Aby nie dopuszczać do krzywdzenia dzieci oraz zminimalizować niebezpieczeństwo wystąpienia takich sytuacji, wprowadzono zbiór zasad i procedur mających chronić dobra i praw dziecka. Działaniem takim jest wprowadzenie w życie Ustawy o ochronie małoletnich (Dz. U. 2024 poz. 560), której celem jest ochrona najmłodszych przed przemocą i nadużyciami wobec dzieci.

4. Planowanie pracy w przedszkolu z poszanowaniem praw dziecka

Prawo dziecka do sprzyjającej osobistemu rozwojowi nauki jest podstawowym warunkiem polepszenia jakości życia i prawidłowego rozwoju we wszystkich sferach życia. Nie chodzi tylko o warunki do „(…) przetrwania, ale także do ukształtowania odpowiedzialnej osoby dorosłej" (Cohen & Mason, 2006).

Obowiązek zapewnienia odpowiednich warunków do rozwoju dzieci oraz realizacji zadań wychowawczych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, dotyczy przede wszystkim placówek oświatowych takich jak przedszkola i szkoły, w których dziecko spędza większość swojego czasu rozwojowego. Najważniejszym zadaniem dyrektora jest zapewnienie bezpiecznych warunków przebywania w przedszkolu. Obejmują one między innymi: sprawdzenie stanu bezpieczeństwa i rozpoznawanie zagrożeń dotyczących przebywania w placówce i na jej terenie; identyfikacja i wyeliminowanie miejsc szczególnie niebezpiecznych, gdzie najczęściej dochodzi do wypadków; komisyjna ocena prowadzonych podczas wakacji prac remontowych i konserwatorskich; zakup odpowiednich zabawek i mebli; dopasowanie ławek i stolików do wzrostu dzieci; sprawdzenie regulaminów i instrukcji dotyczących bezpieczeństwa; sprawdzenie ważności pracowniczych szkoleń z zakresu BHP; ważności badań lekarskich; przeszkolenie pracowników w zakresie pierwszej pomocy; zapewnienie bezpiecznego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych (ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty; rozporządzenie MENiS z 31 grudnia 2002 r w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach); rozporządzenie MEN z 11 sierpnia 2017 w sprawie wymagań wobec szkół i placówek, ustawa z 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw).

Następnym ważnym warunkiem przestrzegania praw dziecka i warunkiem skutecznej edukacji jest prawidłowe planowanie to podstawa dobrej pracy nauczyciela oraz obowiązek wynikający z przepisów prawa. Plany pracy dydaktyczno-wychowawczej w przedszkolu powinny zawierać treści, cele i aktywności dzieci obejmujące prawa dziecka. Nie ma obowiązującego schematu ani sposobu planowania. Pracę można planować na tydzień lub miesiąc w zależności od nabycia przez dzieci planowanych umiejętności i kompetencji. Należy jednak pamiętać, że uczenie o prawach dziecka nie powinno nosić znamion akcyjności, tylko być działaniem zaplanowanym, systematycznym, rozłożonym w czasie i długofalowym. Często zdarza się, że organizowane są jednorazowe wydarzenia, jak np. obchody Międzynarodowego Dnia Praw Dziecka (przypadające 20 listopada) w rocznicę uchwalenia Konwencji o Prawach Dziecka Konwencja o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. Takie pojedyncze akcje bywają ciekawymi przedsięwzięciami jednak, nie sprzyjają kształtowaniu umiejętności życiowych, które będą miały wpływ

na przyszłe postawy i zachowania dzieci. Nauczanie i uczenie się o prawach dziecka to proces ciągły i uwzględniający indywidualne potrzeby edukacyjne, rozwojowe i psychofizyczne dzieci. Tylko prawidłowo planując edukację o prawach dziecka można oczekiwać, że dzieci będą w stanie świadomie korzystać ze swoich praw, rozumieć ich znaczenie oraz aktywnie je bronić, a także respektować prawa innych.

5. Jak uczyć najmłodszych o prawach dziecka?

Dziecko, poza wiedzą na temat swoich praw, samo musi doświadczać poszanowania jego praw, bo tylko w ten sposób możemy kształtować pożądane postawy. Tylko dziecko, które doświadcza wolności, tolerancji, sprawiedliwości i szacunku może wyrosnąć na świadomego członka społeczeństwa obywatelskiego. Najważniejsze jest przestrzeganie zasady podmiotowości dziecka, co oznacza, że dziecko musi współuczestniczyć w procesach podejmowania decyzji dotyczących siebie i otoczenia w zakresie, w którym te decyzje wpływają na jego osobistą rzeczywistość. Tworząc dziecku przestrzeń edukacyjną trzeba zadbać o autentyczność relacji, poszanowanie jego godności wyrażające się między innymi na wychowaniu i nauczaniu zgodnie z możliwości rozwojowymi i potrzebami dziecka, a także zapewnienie warunków autonomii, w których dziecko może podejmować decyzje – stosownie do wieku i stopnia dojrzałości osobistej. Wyżej wymienione czynniki są fundamentalne dla kształtowania postaw rodzicielskich i wychowawczych. Karolina Kędziera (2023, s. 104) wskazuje, że: *„[…] elementem wspólnym wolności małoletniego pozostaje to, że mają one swój początek w procesach psychicznych i intelektualnych dziecka, wynikających z jego wewnętrznej autonomii, a następnie poprzez podejmowanie określonych zachowań podlegają one uzewnętrznieniu i stają się środkiem manifestacji autonomii zewnętrznej. Jednocześnie rodzicom przysługuje pierwszeństwo w zakresie wychowywania małoletniego, w tym wychowywaniu go w sposób odpowiadający ich przekonaniom. To również oni decydują o pobieraniu przez dziecko nauczania religijnego lub etycznego. W praktyce prawo rodziców oraz wolność dziecka, zwłaszcza starszego, mogą pozostawać ze sobą w kolizji. Rozwiązywaniu powstałych konfliktów służą zasady wykonywania władzy rodzicielskiej oraz sam cel jej wykonywania – w interesie dziecka"*.

Według wykładni prawa, zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym (Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2020, Dz.U. 2020 poz. 1359, art. 95), władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw. Ponadto, rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Natomiast dziecko

pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra.

Edukacja o prawach dziecka wymaga przekazywania rzetelnej wiedzy, która ma istotne znaczenie, ponieważ pozwala dzieciom na zrozumienie swoich praw oraz odpowiedzialności, a także na budowanie świadomości obywatelskiej i społecznej. Dzieci, które mają dostęp do informacji o swoich prawach, mogą lepiej identyfikować sytuacje, w których te prawa są łamane. Wiedza ta umożliwia im wyrażanie swoich potrzeb i oczekiwań. Edukacja na temat praw dziecka pozwala na zwiększenie ich bezpieczeństwa. Dzieci uczą się, jak reagować w sytuacjach zagrożenia oraz do kogo mogą się zwrócić po pomoc. Wiedza o prawach innych dzieci oraz zrozumienie ich sytuacji życiowych rozwija empatię i wrażliwość. Uczy współpracy i poszanowania dla różnorodności.

Edukacja o prawach dziecka obejmuje wszystkie składniki procesu uczenia się, w tym:

- wiedza – uświadomienie genezy praw człowieka i poznanie podstawowych dokumentów, a przede wszystkim Konwencji o Praw Dziecka;
- postawa – kształtowanie właściwych postaw dzieci opartych na podstawowych wartościach służących dobru człowieka: godności, wolności, tolerancji, sprawiedliwości, szacunku, przyjaźni, miłości;
- umiejętności – suma wiedzy i postaw przeniesionych na grunt praktyki życia społecznego (Mathea 2012, s. 24-27).

Ważnym aspektem edukacji o prawach dziecka jest zaangażowanie pedagogów w nauczanie i popularyzację wiedzy w tym obszarze. Istotne jest, aby sami nauczyciele byli świadomi praw dziecka i potrafili je respektować w codziennym życiu oraz mieli postawę pełną szacunku wobec dziecka. W przekazywaniu, każdej wiedzy i umiejętności ważny jest dobór odpowiednich metod wychowania i nauczania i środków dydaktycznych. W szczególności w edukacji o prawach dziecka fundamentem jest metoda modelowania, która uchodzi za najskuteczniejszą metodę wychowania, a jednocześnie wymaga największego doświadczenia i wiedzy od pedagoga. Obserwacja i naśladowanie zachowań dorosłych przez dzieci, w szczególności w pierwszych latach życia, kształtuje, inspiruje i fascynuje młodego człowieka w każdej dziedzinie (Tomasello 1999), zatem prawa dziecka zaczynają się od doświadczania szacunku i poczucia godności w najbliższym otoczeniu dziecka, rodzinie, domu i przedszkolu. W Polsce zagadnieniami tymi zajmowali się m. in. Marian Nowak (2008), Leon Zarzecki (2012). Na uwagę zasługują prace Marka Kawy (2018) oraz Beaty Krajewskiej (2018), którzy wskazują na godność i podmiotowość dziecka w okresie prenatalnym i okołoporodowym.

Dla osiągnięć dziecka i efektywności jego poczynań, niezmiernie ważna jest atmosfera podczas zabawy i nauki. Najlepsze rezultaty przynosi nauka przez zabawę, ponieważ to, co poznamy w towarzystwie emocji (radość, entuzjazm, ożywienie), trwalej zapisze się w naszej pamięci. Udowodniono, że proces uczenia się wymaga współdziałania myśli i emocji. Dobrze, aby to co chcemy zapamiętać wzbudzało w uczniach zachwyt. „Gdy się zachwycamy, wszystko staje się osiągalne, a uczenie się przebiega samoistnie" (Stern 2020). Z badań nad mózgiem wynika, że efektywna nauka jest możliwa tylko wtedy, gdy nauczyciel nawiąże z uczniami pozytywne relacje i gdy daje im odczuć, że są dla niego ważni. Przywiązywanie większej uwagi do tworzenia dobrych relacji i poświęcanie większej ilości czasu na ich tworzenie przekłada się na zwiększenie efektywności nauczania.

Dzieci chętnie podążają i chętnie naśladują te osoby, które lubią i którym ufają. Czują się zrozumiane i wiedzą, że ich problemy są zauważalne, jeśli nauczyciel daje im prawdziwe wsparcie i poczucie bezpieczeństwa, otwierają się i w pełni wykorzystują swój potencjał. Ważne jest angażowanie dzieci w działania dotyczące ustalania praw i obowiązków takich jak np. tworzenie kodeksu przedszkolaka, zasad postępowania i współpracy w grupie przedszkolnej, ramowego planu dnia, aby dziecko czuło się współtwórcą zasad i norm, których będzie przestrzegać wobec siebie i innych.

Zdaniem wielu badaczy (Witerska 2014, 2020; Cooley, Suhajda, Witerska 2017; Janiak, Witerska, 2018) do efektywnych metody nauczania, szczególnie sprzyjających realizowaniu treści z obszaru praw dziecka, należą m.in. różnego rodzaju gry i zabawy, inscenizacje, drama, projekt. Właściwie zastosowane, w znaczący sposób przynoszą następujące rezultaty:

- zwiększają aktywne zaangażowanie i motywacje dzieci,
- pozwalają na rozwój umiejętności interpersonalnych takich jak komunikacja, empatia, współpraca w grupie,
- poprawiają kreatywność, która rozwija wyobraźnię i umożliwia dzieciom wyrażanie siebie,
- dzieci lepiej rozumieją sytuacje i konteksty kulturowe co pomaga w przyswajaniu wiedzy,
- drama pozwala na eksplorację emocji i sytuacji w bezpiecznym środowisku, co ułatwia naukę np. naukę na błędach.
- integracja różnych dziedzin pozwala na łączenie literatury, bajek, sztuki, plastyki, muzyki – nauka nabiera charakteru holistycznego.

Nauczyciele edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej mają do dyspozycji szereg publikacji i materiałów koncepcyjnych służących pomocą w pracy z dziećmi (Cooley i in. 2017; Janiak i in. 2018; Witerska 2014, 2020).

Równie ważne są środki dydaktyczne, które skutecznie wzbogacają proces edukacyjny i czynią go atrakcyjniejszym, pozwalają na efektywne osiągnięcie celów jakimi jest wiedza, umiejętności i postawy respektujące prawa dziecka i człowieka. Warto, aby uatrakcyjnić proces edukacji, sięgać po technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK), które wspierają rozwój umiejętności cyfrowych już od najmłodszych lat, co jest niezbędne w dzisiejszym świecie. TIK umożliwia angażujące i interaktywne nauczanie, co zwiększa motywację dzieci do nauki, pozwala także na indywidualizację procesu edukacyjnego, dostosowując materiały do potrzeb każdego dziecka (Lolo 2022). Jednak, niezależnie od ich coraz szerszego zastosowania, niezastąpionym środkiem dydaktycznym pozostaje literatura i książki dla dzieci. Ich zalety są niezaprzeczalne. Warto wspomnieć o publikacjach Rzecznika Praw Dziecka Marka Michalaka (2018, 2022, 2023a, 2023b), który w swoich pracach porusza znaczenie ochrony praw dzieci w kontekście wychowania i edukacji, podkreślając, jak istotne jest respektowanie ich potrzeb i praw w procesie nauczania. Zawraca on uwagę, że kluczowe w kontekście realizacji praw dziecka jest empatia, zrozumienie i tworzenia bezpiecznych przestrzeni dla dzieci.

Podsumowanie

Kluczem do budowania świadomości i wrażliwości społecznej jest edukacja na temat praw dziecka. Jest to proces, w którym młodzi ludzie uczą się nie tylko dbać o swoje prawa, ale również respektować prawa innych. Proces ten powinien przebiegać na trzech poziomach:

1. Rozwijanie wiedzy i umiejętności na temat praw człowieka, aby dzieci mogły zrozumieć podstawowe zasady równości, godności i sprawiedliwości.
2. Doświadczanie godnego traktowania od najmłodszych lat w otoczeniu rodziny, rówieśników i społeczeństwa.
3. Zwiększanie świadomości społecznej, politycznej i środowiskowej, które wpływają na przestrzeganie praw człowieka i dziecka.

Nie należy ograniczać edukacji do podstawy programowej, czy programów wychowania przedszkolnego. Konieczne jest, aby nauczyciele świadomie tworzyli sytuacje edukacyjne, które budują empatię i wrażliwość na potrzeby drugiego człowieka. Równie istotna jak edukacja samych dzieci jest świadomość rodziców w zakresie praw dziecka. Niestety, w codziennej pracy pedagogicznej coraz częściej spotykamy się z rodzicami, którzy zagubieni w codziennym pośpiechu i obowiązkach mają trudności w wypełnianiu swojej roli wychowawczej. Taka sytuacja niekorzystnie wpływa na przestrzeganie praw dziecka. Dlatego edukacja w zakresie praw dziecka powinna odbywać się przy współudziale rodziców, aby mogli lepiej wspierać rozwój swoich pociech i świadomie uczestniczyć w ich wychowaniu.

Dzieciństwo to okres najbardziej intensywnego rozwoju i socjalizacji, co sprawia, że edukacja w tym czasie odgrywa kluczową rolę w ochronie praw dziecka. Większość wiedzy dziecko zdobywa w formalnym systemie edukacyjnym, który – zgodnie z koncepcją Verhellena (2006) – powinien być najważniejszym elementem polityki edukacyjnej dotyczącej praw dziecka. Przedszkola mają w tej edukacji szczególne zadanie. Mogą one skutecznie promować wiedzę o prawach dziecka, pod warunkiem że zapewniają bezpieczne i wspierające środowisko. Dobrze przemyślane gry i zabawy zespołowe mogą pomóc dzieciom w przyswajaniu kluczowych wartości i zrozumieniu przysługujących im praw.

Edukacja o prawach dziecka to proces wielowymiarowy, który wymaga zaangażowania zarówno nauczycieli, rodziców, jak i całego społeczeństwa. Tworzenie środowisk edukacyjnych może się stać fundamentem przepływu wiedzy, a także wspierania rozwoju empatii i poczucia sprawiedliwości. W ten sposób możliwe jest budowanie bardziej świadomego i wrażliwego społeczeństwa.

Literatura

Babicki, Zbigniew, SAC (red.), Theiss, Wiesław (red.). 2024. *Dziecko i dzieciństwo w sytuacji zagrożenia kryzysem – kontekst wojny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, ss. 277, ISBN 9788382814781.

Cooley, Norman; Suhajda, Virag; Witerska, Kamila. 2017. *Drama i techniki teatralne w rozwijaniu umiejętności aplikacji do pracy*. Podręcznik dla trenerów i nauczycieli, Londyn-Budapeszt-Łódź. Projekt Erasmus+ Dramatic Changes, Nr 2014-2-UK-01-KA205-012138; e-book; https://rogersalapitvany.hu/projektek/dramatic-changes/

Herbut, Józef (red.). 1997. *Leksykon filozofii klasycznej*. Seria: Prace Wydziału Filozoficznego (70). Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, ss. 577.

Janiak, Małgorzata; Witerska, Kamila. 2018. Trampolina. *Hop, do góry! Sześciolatek*, Podręcznik wychowania przedszkolnego dla sześciolatka, Wyd. PWN, Warszawa; ISBN: 9788326228278

Kawa, Marek. 2018. Okna życia jako instytucje ochrony dziecka narodzonego i nienarodzonego: niektóre aspekty funkcjonowania okien życia w Polsce. [w:] Prawa poczętego pacjenta: zagadnienia interdyscyplinarne, teoria i praktyka, s. 99-109.

Kędziera, Karolina. 2023. *Autonomia dziecka w kontekście wolności myśli, sumienia i wyznania dziecka oraz prawa rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami – cz. II*. Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis, 2023 vol. 12 (1), 104–125; DOI: 10.34616/149318.

Korczak, Janusz. 2012. *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie*. (oprac. Elżbieta Cichy). Wyd. Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa, ss. 171, ISBN: 978-83-89658-26-5.

Krajewska, Beata. 2021. *Okna życia – idea, kontrowersje, doświadczenia*; Kwartal-

nik Naukowy Fides et Ratio 1(45)2021 s. 80-91; https://doi.org/10.34766/fetr.v45i1.763

Lolo, Natalia. 2022. *Technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji przedszkolnej — rola i możliwości wykorzystania wybranych narzędzi cyfrowych*. Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna, Vol. 10 2 (20)/2022, s. 23-26; https://doi.org/10.4467/23537159PPW.23.003.17821

Maslow, Abraham Harold. 2013. *Motywacja i osobowość* [Tyt. oryg.: *Motivation and personality*. Tłum. Józef Radzicki]. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, ss. 402, ISBN: 9788301148096.

McLeod, Saul. 2024. *Maslow's Hierarchy of Needs*. Simply Psychology; (Dostęp: 25.10.2024) https://www.simplypsychology.org/maslow.html

Mason, Prunella, S.; Cohen Price, C. 2006. *Dzieci w prawie o edukacji*, s. 38 [W:] Hart, Stuart; Cohen, Price, Cynthia; Erickson, Farell, Martha; Flekkoy, Malfrid. *Prawa dzieci w edukacji*, [Tyt. Oryg. Children's Rights in Education, 2001, tłum. Sylwia Pikiel]. Seria: Biblioteka Współczesnych Problemów Edukacji, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006, ss. 254, ISBN 8360083290.

Mathea, Eugenia. 2012. *Prawa człowieka, prawa dziecka.* Wychowanie w Przedszkolu, nr 4/2012, s. 24–27. Edukacja w zakresie praw człowieka w przedszkolu. Prawa dziecka w przedszkolu – konspekt zajęć.

Michalak, Marek. (red.). 2018. *Standardy ochrony praw dziecka*. Wyd. Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa, ss. 208, ISBN: 9788389658821

Michalak, Marek. 2023a. *Opowieści o prawach dziecka*, Wyd. Ibis, ss. 96. ISBN 9788367861489

Michalak, Marek. 2022. *Opowieści o tym co w życiu ważne*. Wydawnictwo Books, ss. 88; ISBN: 978-83-671-7844-0

Michalak, Marek. 2023b. *Wielcy przyjaciele dzieci*; Wydawnictwo Dwukropek, Kielce, ss. 144, ISBN: 978-8381413763

Misztal, Maria. 1980. *Problematyka wartości w socjologii*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, ss. 251, ISBN 83-01-01803-8

Nowak, Marian. 2008. *Teorie i koncepcje wychowania*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, ss. 583, ISBN: 9788360501283

Pasterniak, Wojciech. 1991. *O dydaktycznej teorii wartości*, Oficyna Wydawnicza Bios, Goleniów, ss. 50.

Stern, Andre. 2020. *Siewcy entuzjazmu – Manifest ekologii dzieciństwa*, Wydawnictwo Element, ss. 32, ISBN 9788365532015

Tomasello, Michael. 1999. *The Cultural Origins of Human Cognition*. Harvard University Press, Cambridge, pp. 256. ISBN 9780674005822

Verhellen, Eugen. 2006. *Realizacja praw dzieci w edukacji*, s. 188 [w:] Stuart

Hart, Price Cynthia Cohen, Farrell Martha Erickson, Malfrid Flekkoy, *Prawa dzieci w edukacji*. [Tłum. Sylwia Pikiel]. Seria: Biblioteka Współczesnych Problemów Edukacji, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, ss. 254.

Witerska, Kamila. 2020. *Drama procesualna w pracy z dziećmi w przedszkolu i klasach I-III*, Warszawa, Wyd. Difin, ISBN: 978-83-66491-14-4

Witerska, Kamila. 2014. *Drama. Przewodnik po koncepcjach, technikach i miejscach*, Warszawa, Wyd. Difin, Warszawa, ss. 154, ISBN: 978-83-7930-297-0

Zarzecki, Leon. 2012. *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie*. Wyd. Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa, Jelenia Góra, ss. 144, ISBN 978-83-61955-14-6

Żuchelkowska, Krystyna. 2018. *Prawa dziecka a dobro dziecka*, Nauczyciel i Szkoła 2018/2, nr 66; pp. 31-44; DOI: 10.14632/NiS.2018.66.31

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526).

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020 poz. 1359).

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 marca 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (Dz. U. 2024 poz. 560).

Rozporządzenie MEN z 11. sierpnia 2017 w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. 2017, poz.1611 z późn. zm.).

Rozporządzenie MENiS z 31. grudnia 2002 r w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz.U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.).

Ustawa z 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018, poz.2245 z późn. zm.).

Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425).

Ustawa z dnia 10 października 2012 r. o zmianie zakresu obowiązywania Konwencji o prawach dziecka, przyjętej dnia 20 listopada 1989 r. w Nowym Jorku (Dz.U. 2012 poz. 1333).

Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (Dz.U. 2016 poz. 862).

Informacje o Autorkach:

Agnieszka Leszcz-Krysiak – adiunkt badawczo–dydaktyczny na Uniwersytecie Jana Długosza w Częstochowie, dr nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego, doradca metodyczny wychowania przedszkolnego. Współtworzyła Śląską Sieć Przedszkoli i Szkół Promujących

Zdrowie. Autorka wielu publikacji o charakterze naukowym i popularnonaukowym z zakresu edukacji zdrowotnej, wychowania, metodyki i rozwoju społeczno-emocjonalnego dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Posiada bogate doświadczenie zawodowe zdobyte między innymi w pracy w przedszkolu, szkole i domu małego dziecka, która ukształtowało jej rozumienie dzieciństwa.

Dane kontaktowe:
Adres e-mail: leszczagnieszka@gmail.com; a.leszcz-krysiak@ujd.edu.pl
Adres korespondencyjny: Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie; Wydział Nauk Społecznych, Katedra Pedagogiki ul. Waszyngtona 4/8; 42-217 Częstochowa

Andrea Wardal – doktorantka na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wykładowca na Wydziale Italianistyki Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej (Uniwersytet Vizja) w Warszawie oraz Wydziału Nauk Pedagogicznych UKSW.
Autorka kilku publikacji w zakresie pedagogiki oraz nauczania języka obcego. Magister filologii włoskiej. Obszar zainteresowań zawodowych to lingwistyka i kognitywizm oraz pedagogika włoska i społeczna.

Dane kontaktowe:
e-mail: wardalandrea@gmail.com
Adres korespondencyjny: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; Instytut Pedagogiki; Katedra Pedagogiki Społecznej, Szkoła Doktorska, ul. Wóycickiego 1/3, budynek 15; 01-938 Warszawa